

Юлія Гасиліна

*мім, режисер, театрознавець,
співзасновник театру-студії «МІСТ» і театрального
центру «Пасіка»*

Театральний центр і незалежні театри як полігон нової театральної формації

Театр починається там, де зустрічаються двоє людей. Не треба думати про приміщення, сцену, декорації світло. Для театру потрібен актор і глядач, який на це дивиться. Все інше – приємні додатки.

У центрі інтересів театру завжди стоїть людина з її переживаннями, емоціями та думками. З усіх мешканців театру тільки один був присутній завжди. Це актор. Музика, спів, танець з'являються там при нагоді, живопис і архітектура – теж не завжди. Залишається література. Але часто у виставах паузи, коли актор діє мовчки, виходять більш важливими, тому що актор хвилює своїми діями та емоціями, а не текстом. Отже, театр – це мистецтво актора. Можна сказати, що театр – це життя. Але життя на сцені не таке, як в побуті, а більш інтенсивне, більш концентроване. Якщо в житті ми переживаємо якісь події роками, то в театрі події стиснуті до декількох годин.

Театр – це місце, де розкриваються люди. Де вони реалізують свої творчі таланти, навіть якщо це починається з закручування гайок або фарбування стін. Це щастя, бачити людину на своєму місці. Ї, як не дивно, саме такий досвід дає театр. Актори проживають різні долі й характери і це дає їм глибоке розуміння людини, отже, і себе. В театрі можна уявити все, фантазувати, переноситися в інші світи та переживати почуття, на які не кожен наважиться у звичайному житті. Театр може запропонувати повернутися в минуле, віддзерка-

лити теперішнє й глянути в очі майбутньому. Пов'язати думки стародавніх мислителів і сучасних творців нових ідей. Тобто немає нічого неможливого. Але це велика відповідальність. Актор перед кожною новою роллю повинен бути чистим сосудом, щоб заповнюватися новими почуттями свого героя, щоб стати об'єктивним і переконливим.

А ще театр дає красу. Що це таке, важко пояснити. Для мене краса, це певна гармонія, дуже правильне поєднання складових процесу якогось досвіду чи пізнання. Як не дивно, багато років поняття краси цікавить представників точних наук. Сім років тому український фізик Наталія Кондратьєва звернулася до провідних вчених математиків із питанням «Які три математичні формули, на ваш погляд, найкрасивіші? Кожне нове сторіччя приносить оновлення наукової парадигми. На початку століття, з відчуттям, що ми стоїмо на порозі нової науки, її нової ролі в житті людського суспільства, я звернулася до математиків із запитанням про красу ідей. Люди, які хочуть зрозуміти, якими законами керується цей світ, стають на шлях пошуку гармонії світу. Із відповідей на запитання про красиві формули, можливо, знайдеться спосіб синтезувати нову грань краси світу».

Звернемося до авторитетів... Гротендик: «Розуміння тієї чи іншої речі в математиці настільки довершене, наскільки можливо відчуті її краси».

Пуанкаре: «В математиці передусім є почуття». Він порівнював естетичне почуття в математиці з фільтром, який із більшості варіантів рішення вибере найбільш гармонійний, який, як правило, і є правильний. Краса та гармонія – синоніми, а вищий прояв гармонії є світовий закон Рівноваги.

Вважається, що найвища людська гармонія є гармонія думок і почуттів. Можливо, тому Ейнштейн сказав, що письменник Достоєвський дав йому більше, ніж математик Гаусс. Можна сподіватися, що в ХХІ столітті наука доведе: усвідомлення краси сприяє гармоніза-

ції нашого світу, а мистецтво, як закодований рецепт щастя, постійно нагадує нам про справжній сенс життя, який кожен шукає від народження і до кінця.

* * *

Театральний центр «Пасіка» — це полігон молоді театральної формації, який об'єднує велику кількість незалежних театрів, художників, музикантів і різних творчих особистостей. Це такий осередок театрів, де кожен вулик гуде по-своєму, але творить справжній театральний мед. За час свого існування театральний центр став потужним вільним майданчиком сучасного мистецтва: вистави й фестивалі, майстер-класи і драматургічні читання, гастролі інших театрів тощо.

Ми даємо можливість створювати вистави без обмежень режисерської фантазії, допомагаємо зустрітися творчим особистостям, всім, хто хоче спробувати свої сили в театральному мистецтві. Новий театр мають робити молоді душею, божевільні, незалежні та амбітні люди, і це буде завжди цікаво та актуально.

Ми готові обговорювати різні умови співпраці, але незмінною залишається тільки одна — це територія українського театру, української мови та українського світогляду.

У центрі «Пасіка» була реалізована ідея спільних щорічних проєктів для всіх театрів-учасників. Також він започаткував і провів кілька власних: «Українська барокова драма», «Григорій Сковорода», «Тарас Шевченко», «Іван Франко», і це не лише вистави, а також концерти, читання, вуличні перформанси. «Пасіка» активно підтримувала новітню драму, нерідко саме тут відбувалися перші втілення на сцені українських п'єс і нових перекладів українською іноземних.

Театральний центр (художній керівник — Андрій Приходько) працює над відродженням традицій барокової драми та перетворенням театального центру на майданчик, де могли б зустрітися традиція та експеримент. Так, в різні роки були поставлені вистави за п'єса-

ми барокової драми: «Життя – це сон» за П. Кальдероном (режисер А. Приходько), вистава «Коло життя» фольклорного гурту «Божичі», «Аз» за драмою «Ужасная зміна сластолюбиваго житія...» анонімного автора XVII століття (режисер Андрій Приходько), «Царство натури людської» анонімного автора XVII століття (режисер Інна Єрмак), «Слово о збуренні пекла» анонімного автора XVII століття (режисер Юлія Гасиліна), «В саду світла» за творами Григорія Сковороди (режисер Юлія Гасиліна).

Щорічно в театральному центрі «Пасіка» проводиться січнева Розколяда, яка об'єднує всі творчі колективи.

На сьогодні в театральному центрі «Пасіка» працюють колективи: МІСТ (керівник Юлія Гасиліна), Український театр (керівник Катерина Чепура), Київський театр-студія МІФ (керівник Олександра Кравченко).

Ми працювали на базі Києво-Могилянської академії. Але з вересня 2017 року академія припинила з нами співпрацю, власне, як і з усіма мистецькими осередками: галереєю, кіноклубом тощо. Це не було приемним, але в той же час надихнуло на пошук нових рішень. У театральному центрі «Пасіка» втілювалося багато культурних проєктів, діяли театральні школи, працювали фестивалі та здійснювалася міжнародна співпраця. Ми хочемо зберегти цей досвід і продовжувати розвивати свою роботу, яка в першу чергу дає можливість реалізації молодим талановитим людям.

Створення театру МІСТ

Ми створили театр МІСТ в 2005 році. До того був період, коли я дивилася вистави київських театрів і було дуже сумно, що справжні театральні враження приходили дуже рідко. Багато моїх колег поділяли цю думку і поступово виникла ідея створити власний театр, адже тільки так можна реалізувати те, що хочеш бачити на сцені. Виховати своїх акторів, написати свої п'єси, поставити свої виста-

ви. І глядач чесно скаже, вартий уваги такий театр або ні. Звичайно, ми були готові до перешкод, але радість від народження нового театрального середовища, робила всі проблеми дрібними. На той момент були різні варіанти створення театру: запросити відомих акторів, зробити яскраву постановку, і тоді вже претендувати на приміщення та фінансування. Інші добивалися приміщення, а потім вже думали про концепцію театру та набір трупі. Ми вирішили почати так, як народжувалися всі відомі зараз театри, — набрати студію і вже з цих людей виховати таких акторів, які зможуть втілити в життя наші ідеї. Все перевірити на власному досвіді. Звичайно, було багато речей, пов'язаних зі страхом: що до нас ніхто не прийде, що ми не знайдемо приміщення, грошей тощо. Але бажання було сильнішим за сором, — поступово все почало розвиватися. Треба сказати, що декілька театрів, які були створені в один з нами час і з потужним фінансуванням та приміщеннями, на жаль, не дожили до сьогодні, тому що гроші мають властивість закінчуватися, а альтернативних шляхів ці театри не шукали.

Вибір репертуару. Осередок для творчої молоді.

Люди, актори. Незалежні театри

Позаяк серед засновників нашого театру були два сучасних українських драматурга Неда Неждана та Олександр Вітер, перший репертуар формувався з п'єс, які вони написали. Також вони були і постановниками, іноді акторами. Тобто ланцюг драматург — режисер — актор поступово зникав, п'єса в процесі могла кардинально змінитися, актори могли переробити свої тексти й вистави виходили дуже живими та щирими, хоча й, можливо, технічно недосконалими. Із часом, люди, які приходили навчатися акторської майстерності, почали приносити свої ідеї: людина, успішний юрист, захопилася проектом «Політичний театр», де можна було поєднувати свої напрацювання в політиці й театральні засоби. Захоплення тривало недов-

го, але досвід цікавий. Студент-психолог створив свій плейбек-театр, дівчина-скульптор разом із колегами придумали свій ляльковий театр і тепер поєднує роботу драматичної актриси та актриси свого лялькового театру.

Наше завдання полягало в тому, щоб знайти втілення через театральні перфоманси всім творчим ідеям, якими божевільними вони б не здавалися.

Так, театр МІСТ ставав осередком для творчої молоді, де вони могли реалізувати свої мрії.

Суперечка «популярного» та «елітарного» театрів

Серед прихильників популярного театру побутувала думка, що все, створене для звичайних людей, автоматично сповнене життєвої сили, цікаве та доступне, на противагу театру елітарному, позбавленому тієї сили. А театри «елітарні» вважали себе привілейованими учасниками інтелектуального процесу, який так несхожий на комерційний театр. Ті, хто працював над «великими класичними текстами» були переконані, що «висока культура» дає суспільству щось якісніше за той адреналін вульгарної комедії. Однак досвід багатьох театральних діячів показує, що все не так просто і що відповідний простір — це місце перетину різноманітних потоків енергії, де зникають усі поділи на категорії.

У театрі існує така приказка, що для вистави запорака успіху — це гарна п'єса, а якщо вистава провальна — це погані актори. Але гарні актори можуть зіграти і телефонну книгу.

Можна подивитися виставу з досить банальним сюжетом, але гарною грою акторів і отримати ту іскорку емоційного переживання. Ї зовсім нічого не відчуті на постановці за гарними та глибокими текстами, але без чуттєвої принадності. У таких постановках є все, окрім життя. Такий театральний парадокс — ту начебто ілюзію, ту імітацію подій на сцені актор має справді пережити. Кажуть,

що коли актор гарно грає — захоплюються його грою, коли ж акторська гра невиразна — слідкують за сюжетом. Отже, сама історія, яку розповідають зі сцени, це тільки привід для обміну чуттєвою енергією. Важливі емоції, які заповнюють весь простір, а не переказ подій.

Треба бути дуже обережними у виборі драматичного матеріалу. Великі п'єси не врятують виставу своїми назвами, якщо акторам нема що сказати світу. Дуже важливо говорити, може, й просто, але своє.

Збереження театру, невдачі, провали

Завжди настає момент у людини, коли їй хочеться визнання. Навіть, якщо для цього немає підстав. Ї дуже важливо підтримувати її творчою працею, давати шанс. Адже у кожного свій шлях в театрі, короткий чи довгий — невідомо. Поки людина відчуває себе потрібною, вона буде працювати, намагатися проявитися. Хай це не завжди гарно виглядає. Хай це буде негативна сторона емоційності: забавлянки, інтриги та «зоряна хвороба». Хтось перехворіє та піде далі, хтось на цьому зупиниться. А театр здобуде свій фундамент.

У театрі часто позитивне ставлення до невдач або так званих провалів. Вважається, що на провали здатні тільки справжні та живі художники, які не ховаються за напрацьованими шаблонами, а шукають живі форми та засоби втілення вистави. В Україні я таких провалів давно не бачила. Можливо, режисери не наважуються настільки епатувати публіку, щоб глядач демонстративно йшов із вистави. А скоріше ця епатажність акторської гри стала модною і не викликає бурхливої реакції, це як необхідна складова сучасної вистави.

У нас не було серйозних творчих невдач у театрі. Були такі, які скоріше застерігали, ніж принижували. Кожна невдача в театральному проекті несла в собі певні обладки та маніпуляції, через які неможливо було працювати над виставою. Так виходить, що доля берегла від співпраці з деякими людьми, громадами або бізнесовими структурами, хоча спочатку ця невдача сприймалася як катастрофа. Тобто

невдача — це просто шлях не туди. Але не настільки, щоб покидати театр.

Експеримент, пошук нових мистецьких проявів

У якийсь момент нам стало недостатньо сучасної драматургії, і тоді з'явився театральний центр «Пасіка». Ми тільки хотіли мати майданчик для показу вистав, а отримали цікавий експеримент. Керівник «Пасіки» Андрій Приходько пропонував усім театральним колективам, які працювали в театральному центрі, спробувати попрацювати з бароковою шкільною драмою, тобто драмою, яка народилася тут в Україні XVII—XVIII ст. Зокрема в Києво-Могилянській академії. Тобто звідси почався український театр. Пропозиція здалася мені цікавою, тому що в цій царині ми ніколи не працювали, ніякої традиції не знали, мову не розуміли, отже, можна було шукати та експериментувати і в просторовому рішенні, і в акторській грі. Ми вибрали п'єсу анонімного автора XVII ст. «Слово о збуренні пекла», де за сюжетом пекельні мешканці отримують звістку про прихід Ісуса Христа й звільнення всіх людей із пекла. У процесі репетицій і вивчення барокового театру народилася форма вистави — коло, глядачі сидять всередині, а дія відбувається навколо них. Поки ми проводили репетиції, ми не зважали на значення цього місця для глядачів. Сама форма здавалася нам цікавою і незвичною. А потім, коли вистава гралася, глядачі розповідали про це відчуття співучасті, потрапляння в середину Пекла і звільнення від влади Люципера. Тобто сама драматургія поступово розкривала нам нові можливості. І чим більше ми дотримувалися барокової традиції, тим сучасніше виглядала сама вистава.

Сковорода

Наступна робота, за яку ми взялися, — це твори Григорія Сковороди. Унікальний український філософ, про якого багато написано,

його вивчають і шанують, але для театру Сковорода вважався дуже складним і несценічним.

Григорій Сковорода — один із найбільших і найзагадковіших християнських філософів світу. Колись давно, ще на початку 1930-х років, видатний український мислитель Дмитро Чижевський писав: «Може, ні про одного філософа у світі не висловлено таких розбіжних думок, як про Сковороду. Тепер є не менше, ніж 250 великих та малих праць, присвячених Сковороді, який, як це загально визнано, — є найцікавіша постать історії українського духу. В цих працях — можна сказати без перебільшення — висловлено, напевне, не менше, ніж 250 різних поглядів на Сковороду...»

А сьогодні важко навіть перерахувати, скільки тих «великих та малих праць» про Сковороду з'явилося по всіх усяодах: і в Україні, і в Австрії, Австралії, Англії, Бразилії, Вірменії, Грузії, Іспанії, Італії, Канаді, Молдові, Німеччині, Польщі, Росії, Румунії, Сербії, Словаччині, США, Угорщині, Фінляндії, Франції, Чехії... Зрештою, одне таки можна стверджувати напевно: число присвячених Сковороді праць уже давно перевищило за п'ять тисяч. І в тих працях — сила-силенна різних спостережень, присудів, тлумачень...

Ідея Сковорода «Пізнай себе» дуже співзвучна з ідеєю самого театру, де пізнають людину в усіх її проявах, тому попрацювати з таким сценічним матеріалом, пропустити його через себе, було для нас дуже важливим. Кожна вистава змінює учасників процесу, а змінюватися разом зі Сковородою надзвичайно плідно й корисно. Сам він писав: «Мій пане, світ підхожий до театру: аби грати на сцені з успіхом та похвалою, треба взяти собі належну роль. Актора хвалять не за те, що він грає шляхетного персонажа, а за те, що його гра вміла. Я довго думав про це й, випробовуючи себе, пересвідчився, що на театрі світу не годен уміло зіграти нічого іншого, крім ролі звичайної, простої, безтурботної й самотньої людини. Саме це я собі обрав, та й буде з мене».

Так народилася вистава «В саду світла» про те, як стати щасливим.

Останнім часом театр черговий раз заперечив чутки про свою неминучу смерть. Він виходить на передові позиції як в мистецтві, так і в суспільному житті. Вчені всього світу наполягають на тому, що технічний прогрес ніяким чином не покращив людину, всередині ми залишаємося такими ж дикунами як і на початку створення. Пошуки правди, довіри та щастя – поняття, які завжди досліджує театр, стали найактуальнішими питаннями сьогодення не тільки в мистецтві, а і в наукових колах. Як приклад, хочеться процитувати статтю Володимира Шелухіна «Майбутнє правди»:

«„The Future of Truth“ – саме так називався Нобелівський діалог, що відбувся 9 грудня 2017р. у Гетенбурзі в рамках цьогорічного Нобелівського тижня, котрий традиційно підсумовується у Стокгольмі урочистим нагородженням лауреатів королем. Серед тем, які обговорювали учасники: мистецька правда, довіра в науці, значення фактів і доказів у ствердженні правди, цінність невизначеності при пошуку правди, політична правда та значення довіри тощо. Прикметною була й інша обставина – серед запрошених до дискусій лауреатів не було жодного з літератури. Можливо, це пов'язано зі збігом несприятливих обставин, а можливо, це була свідома установка організаторів, які прагнули підвести максимально „об'єктивну“ основу під дискусію, запросивши до неї якнайбільше фахівців із природничих наук.

Поеднання лібералізму (у сенсі відданості емансипативним ідеям свободи) та консерватизму (у сенсі деякого елітизму, послідовному наголошенні на важливості експертного знання у політичних рішеннях та класичного стандарту науковості) було сутністю цьогорічного Нобелівського діалогу й пронизувало всі заходи в його межах. Гельґа Новотни (Nowotny) зауважила, що проблема, чому дедалі сильніше у сучасному світі зростає скептицизм стосовно можливостей та перспектив науки, незважаючи на її фактичний розвиток, полягає в тому, що здобуте науковцями знання настільки абстрактне з точки зору

теорій, які його описують, а методи, якими воно здобує, настільки складні, що ці висновки жодним чином не резонують із повсякденним досвідом середньостатистичного громадянина. На загал, проблема довіри лишалася дуже важливою складовою обговорення – їй було присвячено відразу кілька панельних дискусій.

Піднесення технологій зовсім не гарантує емансипації. Проблема цінностей на інституційному рівні стає зворотнім боком проблеми довіри, а сучасні маніпуляції в Інтернеті чи ЗМІ – це вже наслідки науки, яка все ще існує, однак втратила доступ до громадянського суспільства».

P.S.: Людина народжується і в дитинстві бачить весь горизонт: і це йому цікаво, і те він зробить, і туди зайде. З роками ці обрії звужуються: робота, справи, родина. Життя нагадує вузький тунель, обмежений правилами, заборонами, нормами поведінки. Час швидко біжить, і ми ледь встигаємо за ним і поступово втрачаємо відчуття кольорів, звуків, смаків, не помічаємо нюансів і деталей. А театр створений для того, щоб відчиняти в цих стінах двері в інші світи. Світи фантазії. А фантазії – це передчуття чогось реального.